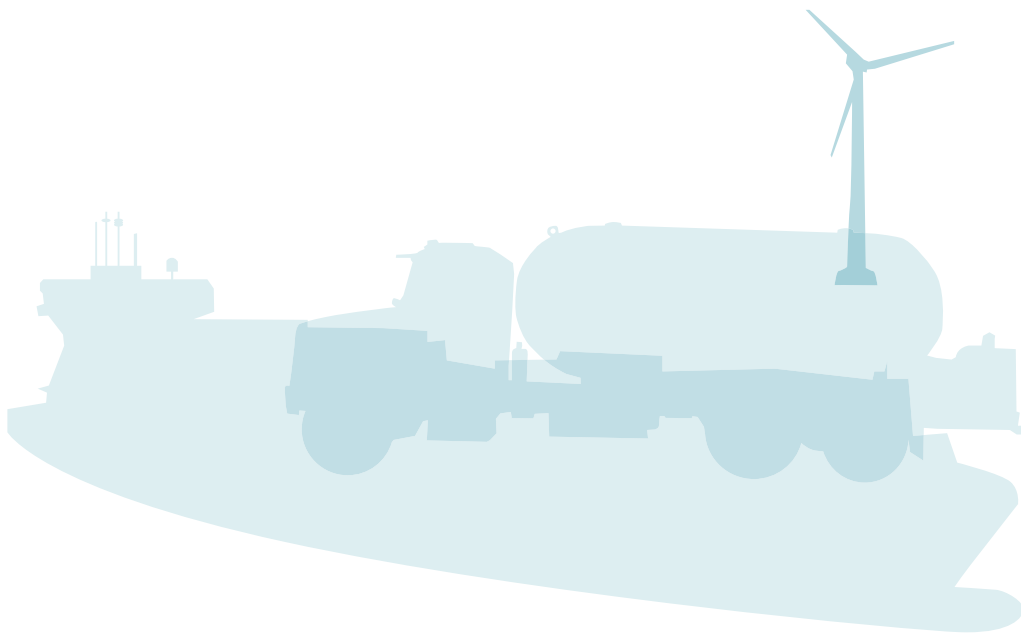

De regionale economie 2007

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2005–2006	= 2005 tot en met 2006
2005/2006	= het gemiddelde over de jaren 2005 tot en met 2006
2005/'06	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2005 en eindigend in 2006
2003/'04–2005/'06	= oogstjaar, boekjaar enz., 2003/'04 tot en met 2005/'06

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek - Facilitair bedrijf

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

ISBN: 978-90-357-1635-3
ISSN: 1877-2773

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2008.
Vereenvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Economische groei	5
3. Aandelen provincies in bbp en groei	7
4. Bbp per inwoner	9
5. Provincies vergeleken	11
6. Productiestructuur	12
7. Werkgelegenheid	15
8. De Randstad en de vier grote steden	16
Begrippenlijst	18
Tabellen	19
Enkele verwante publicaties	22
Kaders	
Kader 1. Gaswinning beïnvloedt groei in Groningen	6
Kader 2. Bbp per inwoner in Flevoland en Groningen vertekend	9
Kader 3. Productie in de Extra-regio: het continentaal plat en ambassades	15
Figuren	
2.1 Regionale economische groei, 2007*	5
2.2 Regionale economische groei, jaargemiddelde 1996–2007*	6
3.1 Aandeel bbp en bijdrage aan de groei	7
5.1 Economische positie provincies	11
6.1 Aandeel dienstverlening, 2006*	12
6.2 Aandeel commerciële dienstverlening, 2006*	13
7.1 Werkgelegenheid en economische groei in Flevoland	15
8.1 De Randstad en de vier grote steden	17

1. Inleiding

De sterke groei van de Nederlandse economie in 2007 van 3,5 procent werd vooral gedragen door de provincies Noord- en Zuid-Holland en in iets mindere mate door Noord-Brabant. De kleinere provincies Flevoland en Utrecht groeiden in 2007 het snelst. Over een langere periode bezien is Flevoland veruit de snelst groeiende provincie. Groeikern Almere heeft zich in de afgelopen 30 jaar uit het niets ontwikkeld tot één van de grotere steden van Nederland. Het zijn vooral de stedelijke gebieden waarin veel economische activiteit plaatsvinden en die de groei van de Nederlandse economie stimuleren. Dit geldt met name voor de steden in de Randstad.

De regionale rekeningen leveren regionale cijfers over de economische groei, het bruto binnenlands product (bbp), het bbp per hoofd van de bevolking, de werkgelegenheid, de verdeling van de toegevoegde waarde over de bedrijfstakken en de bijdrage van iedere bedrijfstak aan het bbp. Deze cijfers sluiten aan op de nationale rekeningen. De regionale gegevens zijn uitsluitend beschikbaar op jaarbasis. De gegevens over 2007 hebben, evenals die over 2006, een voorlopig karakter. Cijfers over het verslagjaar 2005 en voorgaande jaren zijn definitief. Bij het samenstellen van deze publicatie zijn nog niet alle gegevens over 2007 uit de regionale rekeningen beschikbaar. Zodra nu nog ontbrekende gegevens beschikbaar komen worden deze, net zoals alle overige gegevens van de regionale rekeningen, opgenomen in de CBS database StatLine, onder thema Macro-economie → Nationale rekeningen regionaal. Deze is toegankelijk via de CBS website www.cbs.nl.

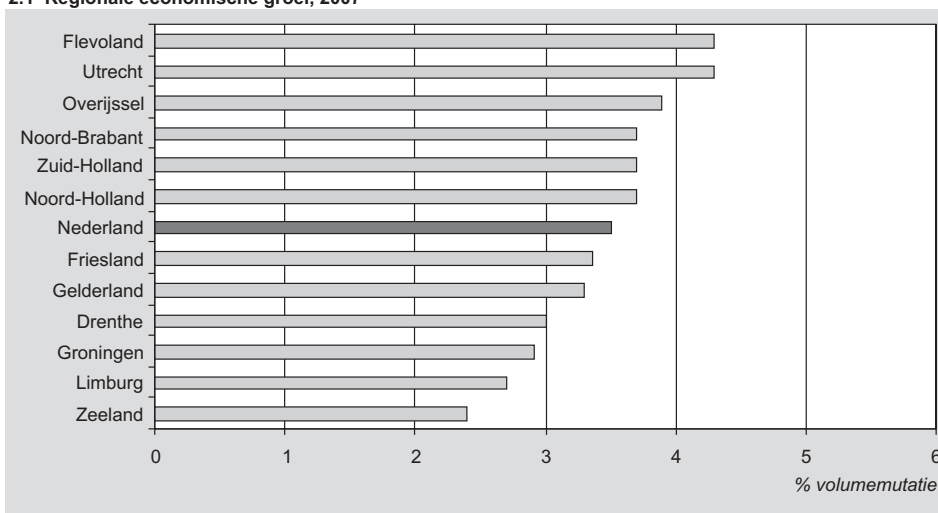
2. Economische groei

De Nederlandse economie groeide in 2007 met 3,5 procent. Dit was de hoogste groei in zeven jaar. Ook in 2006 floreerde de economie, toen werd een landelijke groei van 3,4 procent behaald. De provincies volgen min of meer de Nederlandse conjunctuurbeweging, al heeft iedere provincie eigen karakteristieken.

Flevoland en Utrecht koplopers economische groei

De economische groei was in 2007 het hoogst in de provincies Flevoland en Utrecht. De sterke toename van de zakelijke dienstverlening in deze twee provincies was hoofdzakelijk verantwoordelijk voor de economische groei van meer dan 4 procent. In de provincie Utrecht was de groei het hoogst in stadsgewest Utrecht. Ook in Flevoland groeide het stedelijke gedeelte sneller dan het landelijke gebied. Midden-Flevoland, met plaatsen als Lelystad en Zeewolde groeide bovengemiddeld. Het is echter vooral groeikern Almere die steeds meer bedrijven aantrekt en de drijvende kracht achter Flevoland is. De Almeerse economie nam met 5 procent toe, en was hiermee een van de snelst groeiende regio's van Nederland in 2007.

2.1 Regionale economische groei, 2007¹⁾

Bron: CBS, regionale rekeningen.

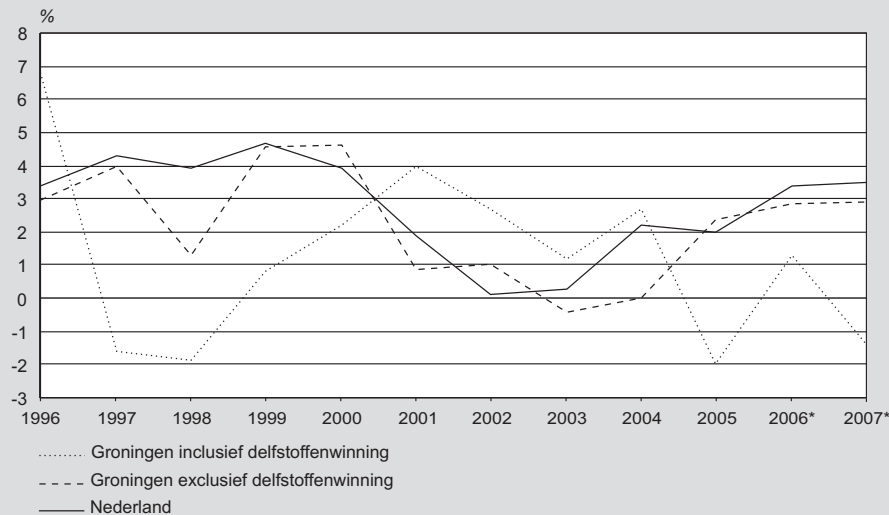
¹⁾ De economische groei in Groningen, Friesland en Drenthe is exclusief de delfstoffenwinning.

De provincies Zeeland en Limburg hadden in 2007 de laagste economische groei van Nederland. De matige economische ontwikkeling in Zeeland komt vooral door een nauwelijks groeiende (chemische) industrie. Met name in Zeeuwsch-Vlaanderen was er een geringe toename aan activiteiten. In Limburg nam het bbp in met name het zuidelijke deel maar matig toe. Een andere regio die zich beperkt ontwikkelde, was Zuid-oost-Zuid-Holland, met de Drechtsteden, waar de groei niet boven de 2 procent uitkwam.

Kader 1. Gaswinning beïnvloedt groei in Groningen

Ongeveer 30 procent van de toegevoegde waarde in Groningen wordt door de aardgaswinning voortgebracht. De gasbel in Groningen zorgt voor sterke fluctuaties van het regionale groeicijfer. In 2007 was er door de relatief warme wintermaanden veel minder gas nodig, wat direct resulteerde in een lagere economische groei. Exclusief de delfstoffenwinning loopt de Groningse groei in de pas met de Nederlandse groei. De lucratieve aardgaswinning zorgt daarnaast, in combinatie met een beperkt aantal inwoners, voor een extreem hoog bbp per inwoner, zie ook kader 2.

Economische groei

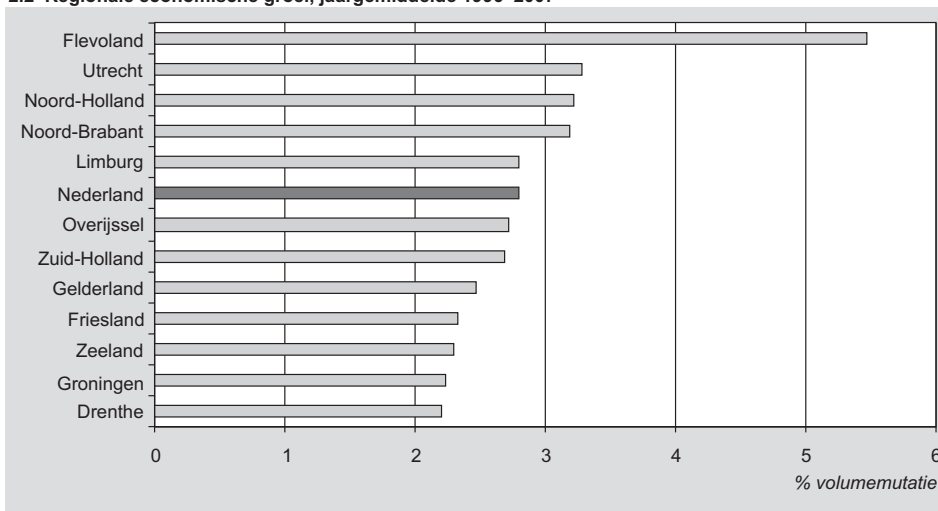

Bron: CBS, regionale rekeningen.

Lange-termijngroei laat zelfde beeld zien

Dat Flevoland, samen met Utrecht, in 2007 het snelst van alle provincies groeide is niet uitzonderlijk. Over een langere periode is Flevoland veruit de snelst groeiende provincie. In de afgelopen 12 jaar kwam het gemiddelde groeipercentage van Flevoland op 5,5 procent per jaar uit. Utrecht, Noord-Holland en Noord-Brabant volgen op een behoorlijke afstand; het bbp nam daar met gemiddeld 3,3 procent per jaar toe. De vier voornoemde provincies groeiden sneller dan het gemiddelde van 2,8 procent per jaar. Aan het andere eind van het spectrum bevinden zich de drie noordelijke provincies en Zeeland; in deze provincies kwam de jaarlijkse groei niet boven de 2,5 procent uit.

2.2 Regionale economische groei, jaargemiddelde 1996–2007^{*)}

Bron: CBS, regionale rekeningen.

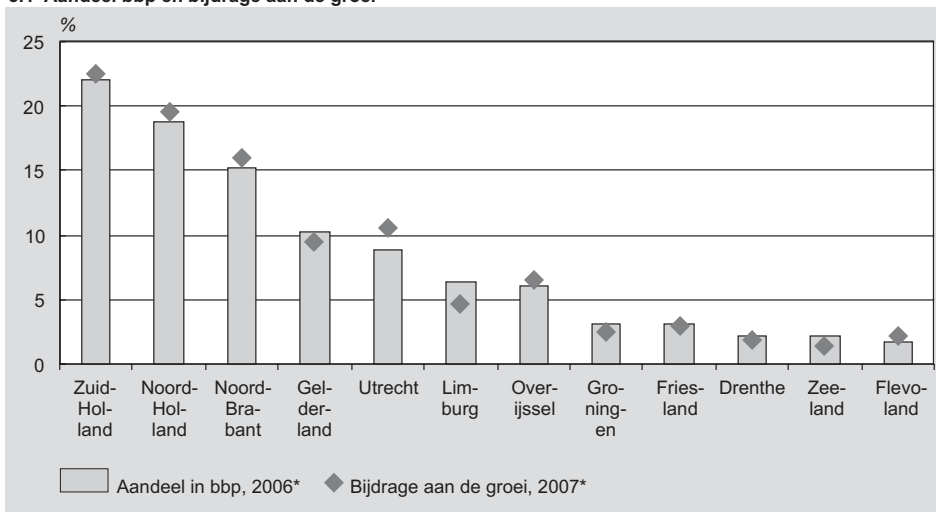
^{*)} De economische groei in Groningen, Friesland en Drenthe is exclusief de delfstoffenwinning.

3. Aandelen provincies in bbp en groei

Zuid- en Noord-Holland en Noord-Brabant grootste aandeel in economie

Ondanks de jarenlange sterke economische groei in Flevoland is het aandeel van deze provincie in het Nederlandse bbp in 2006 nog altijd het kleinst. Ook Zeeland en Drenthe zijn economisch klein, met een aandeel van nog geen 2,5 procent. Groningen en Friesland zitten daar net iets boven. Flevoland nadert wel gestaag het bbp-niveau van Zeeland. Als Flevoland en Zeeland het gemiddelde groeitempo van de afgelopen twaalf jaar doorzetten, dan zal Flevoland in 2012 Zeeland gepasseerd zijn. Het aantal inwoners van Flevoland is al bijna even groot als dat van Zeeland. De economische middengroep van Nederland wordt gevormd door enerzijds Overijssel en Limburg die ieder rond de 5 procent aan het bbp bijdragen en anderzijds door Utrecht en Gelderland met een aandeel van ongeveer 10 procent. Meer dan de helft van het Nederlandse bbp wordt voortgebracht door Zuid-Holland, Noord-Holland en Noord-Brabant. Deze drie provincies hebben samen een aandeel van 55 procent in het bbp. Dit is niet heel verwonderlijk aangezien 52 procent van de Nederlandse bevolking in deze provincies woont. De aandelen in het bbp veranderen, ondanks de verschillen in economische groei, maar weinig door de jaren heen.

3.1 Aandeel bbp en bijdrage aan de groei ¹⁾

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Deze cijfers zijn exclusief de delfstoffenwinning.

Provincies met grootste bbp, ook grootste bijdrage in de groei.

De bijdrage aan de Nederlandse economische groei is sterk afhankelijk van de economische omvang van de provincies. Zuid-Holland, Noord-Holland en Noord-Brabant leveren als provincies met het hoogste aantal inwoners ook de grootste bijdrage aan de Nederlandse groei in 2007. Van de 3,5 procent economische groei kwam 2 procentpunt uit deze drie provincies. De stedelijke kernen in deze provincies waren in hoge mate verantwoordelijk voor deze grote bijdragen, te weten: Rotterdam en Den Haag in Zuid-Holland, (Groot-)Amsterdam in Noord-Holland en Eindhoven en 's-Hertogenbosch in het oostelijk deel van Noord-Brabant. Flevoland, met het hoogste groeicijfer in 2007, droeg door zijn geringe omvang nog geen tiende procentpunt bij aan de nationale groei. Buiten de drie grootste provincies en de provincie Utrecht droeg een drietal kleinere regio's relatief veel bij aan de Nederlandse groei. De agglomeratie Arnhem/Nijmegen, Twente en de Veluwe droegen ieder een tiende procentpunt bij aan de economische groei van 2007.

De Randstadprovincies, Noord-Brabant en Overijssel groeiden in 2007 harder dan gemiddeld waardoor zij, gezien hun omvang relatief veel bijdroegen. De noordelijke provincies, Zeeland en Limburg droegen iets minder bij dan verwacht zou kunnen worden op basis van hun economische omvang.

4. Bbp per inwoner

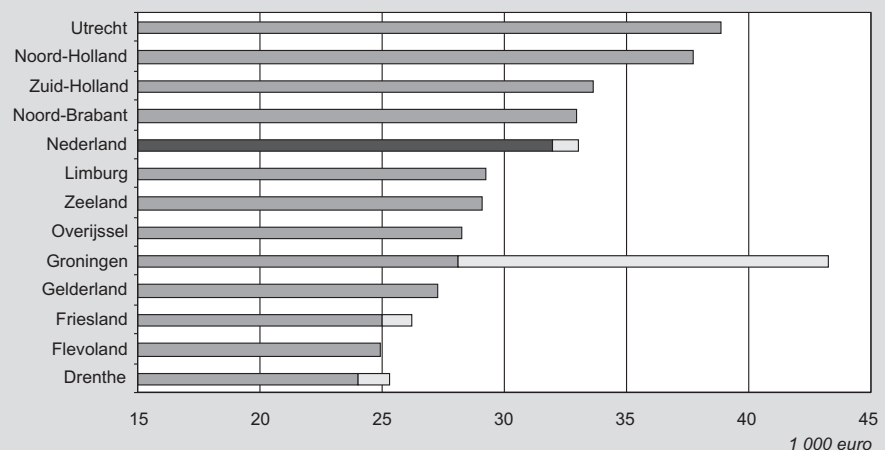
Grote verschillen in bbp per inwoner

In Nederland is het bbp per inwoner gemiddeld 33 duizend euro per jaar. Er bestaan echter behoorlijke regionale verschillen. In sommige regio's is het bbp per hoofd echter sterk vertekend – hoe kleiner de regio, des te groter de kans hierop. Dit wordt verder uitgelegd in kader 2. Het bbp per inwoner is in Nederland veruit het hoogst in het relatief kleine Groningen. Dit wordt veroorzaakt door de gasbel die voor een substantiële verhoging van het Groningse bbp zorgt. Als de gaswinning niet wordt meegenomen dan ligt het bbp per inwoner aanzienlijk lager, namelijk op 85 procent van het Nederlandse gemiddelde. Inwoners uit Utrecht en Noord-Holland hebben per inwoner het hoogste bbp. Dit komt mede doordat deze provincies veel forensen uit andere provincies kennen, wat een verhogend effect heeft op het bbp per inwoner. Flevoland kent het laagste bbp per inwoner, hoewel de Flevolandse economie al jaren met gemiddeld 5,5 procent per jaar groeit. Doordat ook de bevolking in deze provincie zeer snel groeit, neemt het bbp per inwoner er maar zeer langzaam toe. Daarnaast speelt mee dat veel mensen die in Flevoland wonen in een andere provincie werken, en dus bijdragen aan het bbp van die andere provincie. Ook in Drenthe en Friesland is het bbp per inwoner relatief laag.

Kader 2. Bbp per inwoner in Flevoland en Groningen vertekend

Het bbp per provincie is de toegevoegde waarde die geproduceerd wordt door bedrijven en instellingen die gevestigd zijn in de betreffende provincie. Als het bbp over de inwoners van de provincie verdeeld wordt, kan het beeld vertekend worden door een aantal factoren. Uitgaande forensen hebben een verlagend effect op het bbp per inwoner en omgekeerd. Forensen dragen bij aan het bbp van de provincie waarin zij werken, niet aan het bbp van de provincie waarin zij wonen. Bedrijfstakingen met een hoge toegevoegde waarde in combinatie met een beperkte inzet van arbeid hebben een opwaartse druk op het bbp per inwoner van die provincie waarin zij gevestigd zijn. Voorbeelden van deze bedrijfstakingen zijn de gaswinning en kapitaalintensieve industrieën. Het bbp is een productiebegrip en is hierdoor niet per definitie een goede maatstaf voor de welvaart van de inwoners per provincie.

Bbp per inwoner, 2006 ^{*1)}

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Het lichte gedeelte bij Nederland, Groningen, Friesland en Drenthe is het extra bbp per inwoner door delfstoffenwinning.

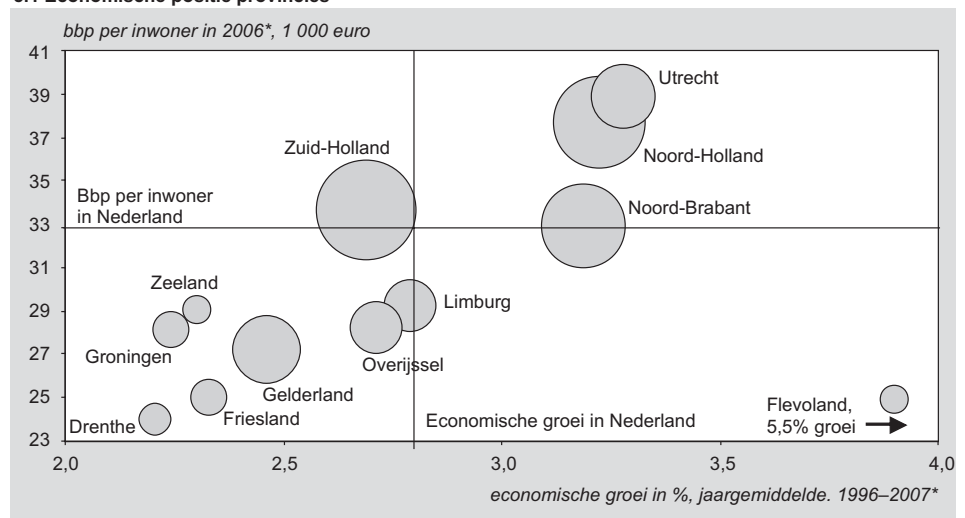
Forensisme en de aanwezigheid van gaswinning en kapitaalintensieve industrieën moeten dus altijd in het achterhoofd worden gehouden als het bbp per inwoner regionaal vergeleken wordt. Hoe kleiner de regio's des te groter de kans op vertekening. In de noordelijke provincies en in Nederland is de invloed van de aardgaswinning zichtbaar in het gearceerde gedeelte. De invloed van forensen is minder duidelijk te kwantificeren. De grote aantallen uitgaande forensen zorgen voor het zeer lage bbp per inwoner in het sterk groeiende Flevoland, terwijl inkomende forensen in Noord-Holland en Utrecht juist een opwaartse druk op het bbp per inwoner teweegbrengen.

5. Provincies vergeleken

De relatieve positie van provincies

In onderstaande figuur worden de provincies onderling en met Nederland vergeleken. De gemiddelde economische groei en het bbp per inwoner staan op de assen. De grootte van de cirkels duidt de hoogte van het bbp aan. De Nederlandse gemiddelden zijn de lijnen die de figuur doorkruisen. Provincies die boven of rechts van de as liggen doen het beter dan gemiddeld en omgekeerd.

5.1 Economische positie provincies ¹⁾

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Voor de provincies Groningen, Friesland en Drenthe is de delfstoffenwinning niet meegenomen.

Het groeicijfer en het bbp per inwoner van Zuid-Holland komen praktisch overeen met de landelijke gemiddelden. Zuid-Holland legt een groot gewicht in de schaal en is een beeldbepalende provincie. Utrecht en Noord-Holland, twee provincies met relatief veel commerciële dienstverlening groeiden harder dan gemiddeld. Mede door het hoge aantal inkomende forensen wordt hier een hoog bbp per inwoner gecombineerd met een hoge jaarlijkse groei. Flevoland met zijn grote uitstroom aan forensen, heeft een relatief laag bbp per inwoner, maar is wel de snelst groeiende provincie van het afgelopen decennium. Limburg en Overijssel groeiden gemiddeld, maar hadden per inwoner een wat lager bbp.

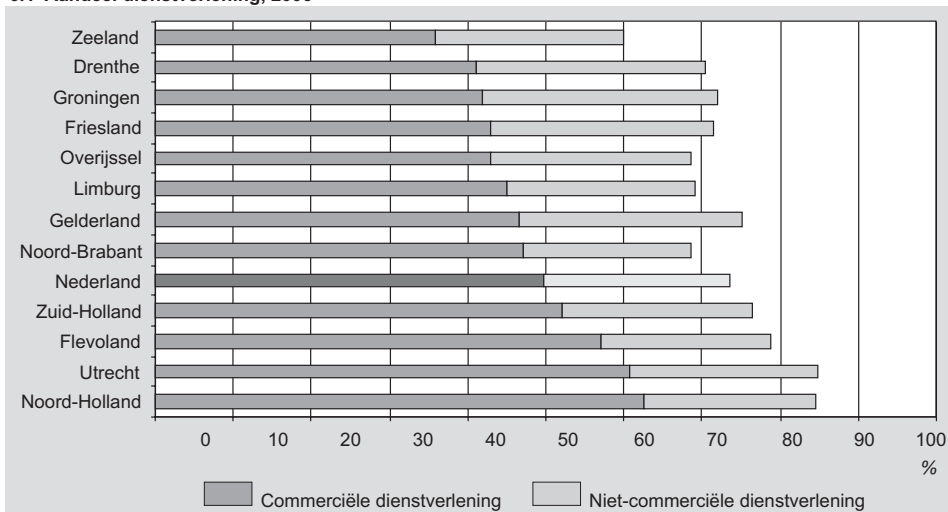
Zeeland, Groningen, Friesland, Drenthe en Gelderland liggen voor zowel de economische groei als het bbp per inwoner onder het Nederlandse gemiddelde. Deze provincies groeiden de afgelopen twaalf jaar ongeveer een half procentpunt minder per jaar. Ook ligt het bbp per inwoner hier ruim onder het Nederlandse gemiddelde.

6. Productiestructuur

Nederland dienstenland

Net als in andere westerse landen is de dienstverlening in Nederland steeds belangrijker voor de economie en verliezen landbouw en industrie terrein. Bijna driekwart van het Nederlandse bruto binnenlands product komt in 2006 voort uit dienstverlening. De commerciële dienstverlening is hierbij van groter belang dan de niet-commerciële dienstverlening. De helft van het bbp komt voor rekening van de commerciële dienstverlening, waarbij de zakelijke dienstverlening veruit het belangrijkste is. De niet-commerciële dienstverlening, zoals het overheidsbestuur, gezondheidszorg en het onderwijs, is verantwoordelijk voor bijna een kwart van het Nederlandse bbp. De industriële sector waar ook de bouw, delfstoffenwinning en de energiebedrijven onder vallen maakt ook bijna een kwart van het bbp uit. De kleinste sector is de landbouw en visserij, die heeft nog maar een aandeel van 2,2 procent.

6.1 Aandeel dienstverlening, 2006* ¹⁾

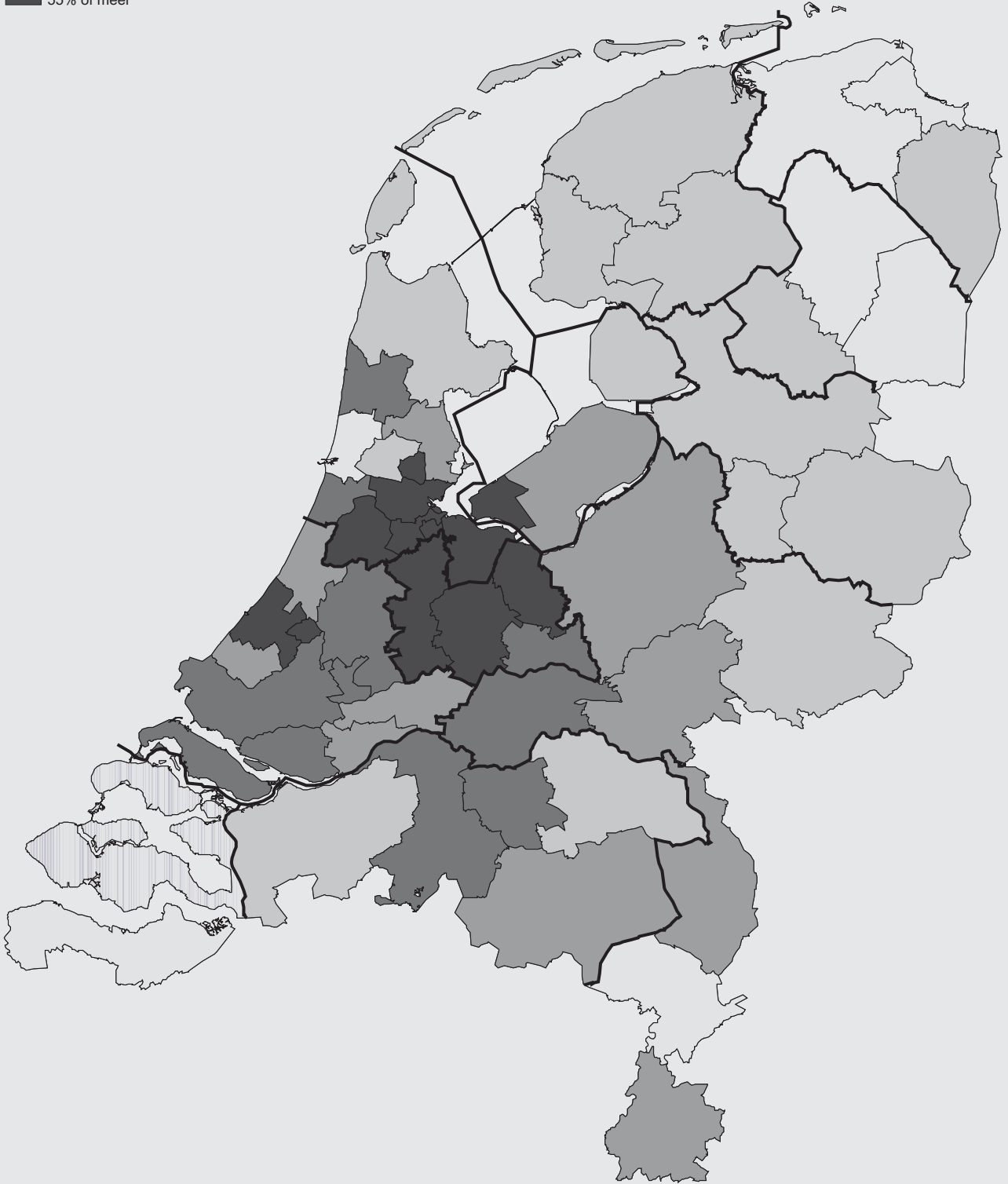
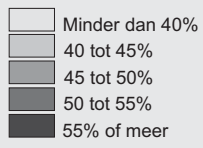
Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ De cijfers voor de provincies Groningen, Friesland en Drenthe zijn exclusief delfstoffenwinning.

In iedere provincie heeft de dienstverlening de overhand. De aandelen verschillen echter wel, evenals de verdeling tussen de commerciële en de niet-commerciële dienstverlening. De nationale verdeling van economische activiteiten komt het meest overeen met die in Zuid-Holland en Noord-Brabant. De commerciële dienstverlening is, op Zeeland na, in iedere provincie het meest omvangrijk; de grootste commerciële dienstencentra bevinden zich in Noord-Holland, Utrecht en Flevoland. Ongeveer 60 procent van de toegevoegde waarde in deze provincies wordt voorgebracht door handel, horeca, vervoer, communicatie en zakelijke en financiële dienstverlening. De zakelijke dienstverlening, waaronder de uitzendbureaus, IT-dienstverleners, ingenieurs- en architectenbureaus, is hierbij veruit het belangrijkste. De niet-commerciële dienstverlening is relatief goed vertegenwoordigd in Friesland, Groningen, Drenthe en Gelderland. Vooral de gezondheidszorg maakt een relatief groot aandeel uit van de toegevoegde waarde in deze provincies.

Zeeland is de enige provincie waar de industriële sector groter is dan de commerciële dienstverlening. Grote kracht achter de Zeeuwse industrie is de chemische industrie. Van het bbp in Zeeland wordt 15 procent voortgebracht door deze sector. Op meer lokaal niveau domineert de industriële sector ook in de IJmond en in het zuidoosten van Drenthe de commerciële dienstverlening.

6.2 Aandeel commerciële dienstverlening, 2006*.

Bron: CBS, regionale rekeningen.

Friesland en Flevoland kunnen de 'groenste' provincies van ons land genoemd worden. De landbouw heeft in deze provincies een aandeel van ongeveer 5,5 procent in het bbp. Gemiddeld is dit in Nederland nog maar 2,2 procent. Toch is Zuid-Holland, en dan met name het Westland, de regio waar een aanzienlijk deel van de Nederlandse landbouwproductie plaatsvindt. Ruim een kwart van de totale toegevoegde waarde van landbouwactiviteiten komt uit de kassen en weilanden van Zuid-Holland.

Kader 3. Productie in de Extra-regio: het continentaal plat en ambassades

Het bbp van Nederland is niet volledig aan de provincies toe te schrijven. Buiten de 12 Nederlandse provincies wordt 1 procent van het bbp gecreëerd. Meer dan 90 procent van deze toegevoegde waarde komt voor rekening van de boorplatforms in de Noordzee. Nederlandse ambassades en consulaten in het buitenland zorgen voor het overige deel. De booreilanden zijn de afgelopen tien jaar belangrijker geworden voor de delfstoffenwinning. In 2006 was 35 procent van de toegevoegde waarde van deze bedrijfstak afkomstig van de booreilanden, tegen 28,5 procent in 1995. Het continentaal plat en de Nederlandse ambassades en consulaten vormen samen de zogenoemde 'Extra-regio'.

Toegevoegde waarde in de Extra-regio

	1995	2006*	2006*
	<i>% aandeel</i>		<i>Min euro</i>
Totaal toegevoegde waarde	100	100	5 958
w.v.			
Delfstoffenwinning	86,8	93,0	5 543
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	13,2	7,0	415
Aandeel Extra-regio in Nederland			
Alle economische activiteiten	0,9	1,2	
Delfstoffenwinning	28,5	35,2	
Openbaar bestuur en overheidsdiensten	1,5	1,3	

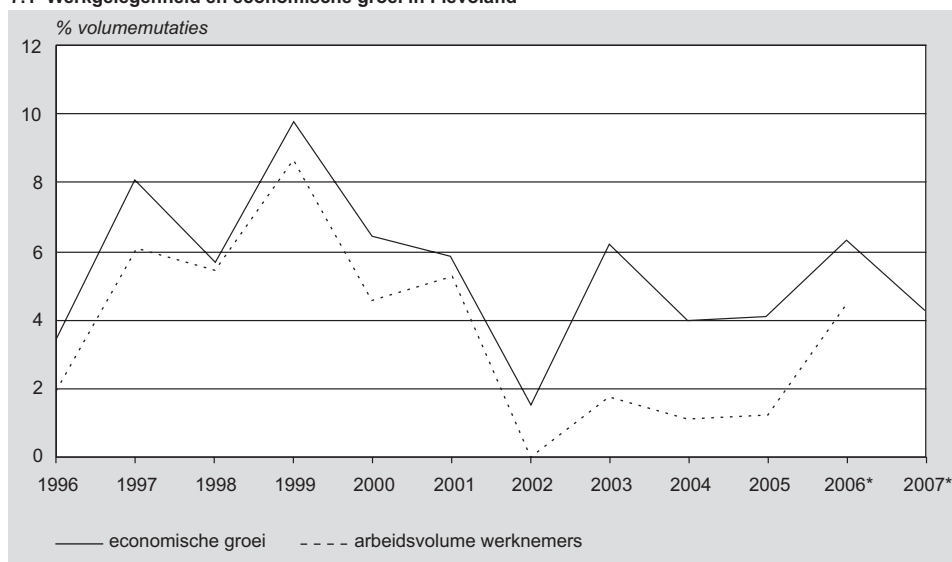
Bron: CBS, regionale rekeningen.

7. Werkgelegenheid

Groei werkgelegenheid volgt economische groei

Onder invloed van de sterke economische groei in 2006 en 2007 heeft de arbeidsmarkt in Nederland zich in die jaren zeer positief ontwikkeld. De werkloosheid in Nederland daalde in beide jaren, en niet eerder waren zoveel mensen werkzaam als in 2007. Het aantal werkzame personen liep op tot 8,6 miljoen. Voor het eerst sinds 2003 zijn in 2006 het aantal banen en het arbeidsvolume toegenomen. Bij het arbeidsvolume zijn deeltijdfuncties omgerekend naar voltijdfuncties. Het arbeidsvolume van werkzame personen nam in dat jaar met 1,9 procent toe. In 2007 is deze groei versterkt doorgezet, toen nam het arbeidsvolume van werkzame personen toe met 2,3 procent. Gegevens over het arbeidsvolume per provincie zijn op het moment van schrijven nog niet beschikbaar voor 2007.

7.1 Werkgelegenheid en economische groei in Flevoland

Bron: CBS, regionale rekeningen.

De groei van de werkgelegenheid volgt de ontwikkeling van de economie. Deze relatie wordt mooi geïllustreerd in Flevoland, de provincie met de hoogste groei van de afgelopen jaren. In 2006 is de werkgelegenheid relatief sterk toegenomen in Flevoland. Het arbeidsvolume nam daar met bijna 4,5 procent toe, gemiddeld bedroeg de groei 1,9 procent. Ook in Overijssel, Noord-Brabant en Utrecht groeide het arbeidsvolume bovengemiddeld, met percentages van 2,5 à 2,6 procent. In de drie noordelijke provincies en in Zeeland is het arbeidsvolume het minst toegenomen, waarbij in Groningen het arbeidsvolume zelfs licht afnam.

8. De Randstad en de vier grote steden

De vier grote steden zijn zoals verwacht belangrijk voor de economie van de Randstad. De economieën in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht groeiden sneller dan het landelijke gemiddelde. Door hun economisch grote omvang bepalen zij grotendeels de ontwikkeling van hun provincie en die van de Randstad. De vier grote steden droegen samen tweederde deel bij aan de toegevoegde waarde van de Randstad. Ook nationaal gezien drukken de vier grote steden een zwaar stempel op de ontwikkeling van de economie. Van de totale toegevoegde waarde in Nederland komt 30 procent uit de vier grote steden. Deze steden hebben ieder hun eigen karakter. Amsterdam en Utrecht zijn de commerciële centra, Den Haag is een overheidsstad en havenstad Rotterdam is meer industrieel van aard.

De regio Groot-Amsterdam met naast de hoofdstad o.a. de Haarlemmermeer met luchthaven Schiphol is de grootste stad van Nederland, niet alleen qua inwoners, maar ook in economisch opzicht. Amsterdam, met Schiphol en de Zuidas, staat bekend als het zakelijke centrum van Nederland. De zakelijke dienstverlening alleen al is verantwoordelijk voor een kwart van de toegevoegde waarde van Amsterdam. De handel en financiële dienstverlening dragen ook flink bij, zodat het aandeel van de commerciële dienstverlening in totaal op meer dan 70 procent uitkomt. Utrecht is net als Amsterdam een commerciële dienstestad, waarin de zakelijke en financiële dienstverlening en de handel het belangrijkste zijn.

Anders dan in de meeste andere landen ligt het politieke centrum niet in de hoofdstad, maar in Den Haag. In deze stad is de overheidssector dan ook relatief sterk vertegenwoordigd. Het aandeel van de 'bedrijfstak' overheid is drie keer zo hoog als in de andere drie grote steden. Verder speelt ook hier de commerciële dienstverlening een belangrijke rol.

Rotterdam is meer van industriële aard. De aanwezigheid van de Rotterdamse haven trekt industriële en aanverwante activiteiten aan. Rond de 20 procent van de toegevoegde waarde komt van industriële activiteiten. Dit is hoog voor een stad, maar het komt niet boven het landelijke cijfer uit. Daarnaast is uiteraard de vervoerssector van groot belang voor Rotterdam.

De vier grote steden zetten relatief weinig arbeid in voor hun productie. Van het totale arbeidsvolume wordt 28 procent ingezet om 30 procent van de toegevoegde waarde te creëren, een indicatie van een relatief hoge arbeidsproductiviteit. Uitzondering hierbij is Den Haag, waar het aandeel in de toegevoegde waarde en het arbeidsvolume nagenoeg aan elkaar gelijk zijn. Doordat de politiek en alle ministeries in deze stad zetelen is het aandeel in de arbeidsintensieve niet-commerciële dienstverlening relatief hoog. Ook opvallend is dat in de vier grote steden het aandeel van het arbeidsvolume van werknemers hoger is dan het aandeel van alle werkzame personen. In deze steden zijn er verhoudingsgewijs minder zelfstandigen werkzaam dan gemiddeld in Nederland.

8.1 De Randstad en de vier grote steden ¹⁾

	Amster- dam	Rotter- dam	Den Haag	Utrecht	G4	Rand- stad	Neder- land
<i>% volumemutatie</i>							
Economische groei 2007*	3,9	4,2	3,7	4,6	4,0	3,6	3,5
<i>mld euro</i>							
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)							
Totaal	54,7	39,9	25,2	24,9	144,7	219,2	478,7
Landbouw	0,4	0,4	0,3	0,1	1,2	3,5	10,4
Nijverheid	5,4	10,1	2,8	3,0	21,3	37,4	116,8
Commerciële dienstverlening	38,8	21,1	14,3	15,5	89,7	128,3	238,4
Niet-commerciële dienstverlening	10,1	8,3	7,8	6,3	32,5	50,0	113,1
<i>x 1 000</i>							
Arbeidsvolume werkzame personen	682,9	488,5	334,3	315,5	1 821,2	2 899,2	6 600,1
Arbeidsvolume werknemers	614,1	443,0	301,2	288,3	1 646,6	2 578,1	5 772,6
<i>%</i>							
Aandeel in Nederland							
Toegevoegde waarde							
Totaal	11,4	8,3	5,3	5,2	30,2	45,8	100
Landbouw	3,8	4,1	3,0	1,1	12,0	33,8	100
Nijverheid	4,6	8,6	2,4	2,6	18,2	32,0	100
Commerciële dienstverlening	16,3	8,9	6,0	6,5	37,6	53,8	100
Niet-commerciële dienstverlening	8,9	7,3	6,9	5,6	28,7	44,2	100
Arbeidsvolume werkzame personen							
Arbeidsvolume werknemers	10,3	7,4	5,1	4,8	27,6	43,9	100
Arbeidsvolume werknemers	10,6	7,7	5,2	5,0	28,5	44,7	100
Productiestructuur op basis van de toegevoegde waarde							
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Landbouw	0,7	1,1	1,2	0,4	0,9	1,6	2,2
Nijverheid	9,9	25,3	11,0	12,2	14,7	17,1	24,4
Commerciële dienstverlening	70,9	52,9	56,8	62,1	62,0	58,6	49,8
Niet-commerciële dienstverlening	18,5	20,8	31,0	25,2	22,5	22,8	23,6

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ Kernvariabelen 2006*, tenzij anders vermeld.

Begrippenlijst

Arbeidsvolume werkzame personen

De hoeveelheid arbeid die is ingezet in het arbeidsproces; deze wordt uitgedrukt in arbeidsjaren of gewerkte uren. Werkzame personen zijn alle personen (werknemers en zelfstandigen) die bijdragen aan de Nederlandse productie, ongeacht leeftijd, het aantal uren dat men werkt of het land waarin men woont.

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) tegen marktprijzen is het eindresultaat van de productieve activiteiten van de ingezeten productie-eenheden. Het is gelijk aan de toegevoegde waarde tegen basisprijzen van alle bedrijfsklassen aangevuld met enkele transacties die niet naar bedrijfsklassen worden verdeeld.

Bruto toegevoegde waarde

De bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen is gelijk aan het verschil tussen de productie in basisprijzen en het intermediair verbruik tegen aankooprijzen.

COROP-gebied

De naam COROP is afgeleid van de naam van een interdepartementale commissie die de betreffende regionale indeling van Nederland omstreeks 1970 heeft ontworpen. Voluit luidde de naam van deze commissie: Coördinatiecommissie Regionaal OnderzoeksProgramma.

Economische groei

De volumemutatie van het bruto binnenlands product tegen marktprijzen. Voor het bepalen van de regionale volumemutaties van de toegevoegde waarde, worden nationale prijsontwikkelingen per bedrijfsgroep toegepast op de regionale productie- en verbruikscijfers. Prijsontwikkelingen van de geproduceerde en verbruikte goederen en diensten worden in de verschillende regio's gelijk verondersteld. Voor het meest recente jaar worden nationale volumemutaties per bedrijfsgroep gecombineerd met de regionale productiestructuur van het voorgaande jaar.

Grote steden (G4)

In deze publicatie zijn de grote steden gedefinieerd als kerngemeente plus omliggend gebied. Amsterdam betreft COROP-gebied Groot-Amsterdam, Rotterdam betreft COROP-subgebied Rijnmond, Den Haag omvat COROP-gebied Agglomeratie 's-Gravenhage en Utrecht omvat COROP-plusgebied stadsgewest Utrecht.

Randstad

In deze publicatie wordt onder de Randstad verstaan de provincie Zuid-Holland, de provincie Noord-Holland exclusief de COROP-gebieden Kop van Noord-Holland en Alkmaar en omgeving, de provincie Utrecht exclusief COROP-plusgebied Zuidoost-Utrecht en de gemeente Almere

Tabellen

1. Regionale economische groei

	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*	2007*
<i>% volumemutaties</i>									
Totaal Nederland	3,4	3,9	1,9	0,1	0,3	2,2	2,0	3,4	3,5
Groningen	6,8	2,2	4,0	2,7	1,2	2,7	-2,0	1,3	-1,4
Friesland	1,3	3,2	1,8	-1,6	0,8	0,3	2,2	1,7	3,9
Drenthe	1,4	3,5	1,6	0,3	-0,8	0,1	2,8	0,3	3,5
Overijssel	2,8	4,8	1,8	-0,6	0,8	1,3	2,2	4,0	3,9
Flevoland	3,5	6,4	5,9	1,5	6,2	4,0	4,1	6,3	4,3
Gelderland	2,9	3,9	1,8	-0,8	0,5	1,1	1,9	3,5	3,3
Utrecht	4,6	3,2	3,6	-1,2	-1,4	1,8	2,2	4,0	4,3
Noord-Holland	3,8	3,0	0,7	2,4	1,5	3,0	2,8	3,5	3,7
Zuid-Holland	2,7	4,0	1,9	-0,7	0,2	1,8	2,8	3,4	3,7
Zeeland	2,4	3,2	1,9	3,8	1,4	1,4	2,0	2,6	2,4
Noord-Brabant	4,3	6,2	1,4	-1,1	0,2	2,7	3,1	4,0	3,7
Limburg	2,5	3,5	2,0	1,1	-0,9	2,9	0,2	3,3	2,7
Exclusief delfstoffenwinning									
Groningen	3,0	4,6	0,8	1,0	-0,4	0,0	2,4	2,9	2,9
Friesland	1,6	3,4	1,8	-0,5	1,6	0,8	3,4	2,1	3,4
Drenthe	2,5	3,6	2,1	1,1	-0,2	0,9	2,5	2,4	3,0

Bron: CBS, regionale rekeningen.

2. Bruto binnenlands product per inwoner

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
<i>1 000 euro</i>								
Totaal Nederland	19,7	26,2	27,9	28,8	29,4	30,2	31,5	33,0
Groningen	24,1	29,2	32,4	33,0	34,6	35,3	38,3	43,3
Friesland	16,5	21,4	23,0	23,1	23,8	23,9	25,2	26,2
Drenthe	17,0	20,9	22,3	22,8	23,1	23,2	24,5	25,3
Overijssel	17,2	22,8	24,2	24,8	25,4	25,9	26,8	28,2
Flevoland	14,8	18,8	20,2	20,7	21,7	22,1	22,9	24,9
Gelderland	16,9	22,2	23,7	24,3	24,8	25,2	26,0	27,3
Utrecht	23,3	32,6	35,1	35,5	35,6	36,3	37,5	38,9
Noord-Holland	22,5	30,0	31,4	33,6	34,3	35,3	36,6	37,7
Zuid-Holland	19,9	26,5	28,3	29,1	29,8	30,6	32,2	33,6
Zeeland	19,0	22,5	23,7	25,7	26,7	27,2	27,8	29,1
Noord-Brabant	19,5	26,6	28,0	28,6	29,1	30,0	31,3	33,0
Limburg	17,3	23,3	24,7	25,8	26,2	27,1	27,7	29,2
Exclusief delfstoffenwinning								
Groningen	17,5	22,9	24,1	25,2	25,5	25,6	26,6	28,1
Friesland	15,6	20,1	21,4	21,9	22,7	22,9	24,2	25,0
Drenthe	15,4	19,4	20,7	21,5	21,8	22,1	23,0	24,0

Bron: CBS, regionale rekeningen.

3. Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)¹⁾

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
<i>mld euro</i>								
Totaal Nederland	275,7	373,4	397,6	414,4	425,3	436,9	456,2	478,7
Groningen	12,1	14,7	16,3	16,8	17,7	18,1	19,5	22,0
Friesland	9,1	12,0	12,9	13,1	13,6	13,7	14,4	14,9
Drenthe	7,0	8,8	9,4	9,7	9,9	9,9	10,5	10,9
Overijssel	16,4	22,0	23,4	24,2	24,9	25,5	26,4	27,9
Flevoland	3,6	5,4	6,0	6,4	6,9	7,1	7,5	8,2
Gelderland	28,5	38,3	40,8	42,3	43,4	44,2	45,7	47,8
Utrecht	22,4	32,4	35,0	36,3	36,8	37,7	39,2	40,9
Noord-Holland	50,0	67,7	70,9	76,9	78,8	81,5	84,7	87,3
Zuid-Holland	59,9	80,9	86,1	88,9	91,5	94,0	99,1	103,1
Zeeland	6,3	7,5	7,9	8,6	9,0	9,2	9,4	9,8
Noord-Brabant	40,2	56,3	59,2	61,1	62,4	64,3	67,2	70,6
Limburg	17,7	23,8	25,0	26,2	26,6	27,5	27,9	29,3
Exclusief delfstoffenwinning								
Groningen	8,8	11,5	12,2	12,8	13,0	13,1	13,6	14,3
Friesland	8,6	11,3	12,0	12,4	13,0	13,1	13,8	14,2
Drenthe	6,4	8,2	8,8	9,2	9,4	9,5	9,9	10,3

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ De som van de provincies is niet altijd gelijk aan het nationaal totaal vanwege de Extra-regio

4. Arbeidsvolume werknemers ¹⁾

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
<i>1 000 arbeidsjaren</i>								
Totaal Nederland	5 000,6	5 749,9	5 858,4	5 850,4	5 776,3	5 699,4	5 682,5	5 772,6
Groningen	171,1	186,1	185,8	186,1	186,3	183,2	182,6	181,5
Friesland	165,4	189,4	190,5	191,6	191,5	190,1	191,0	191,4
Drenthe	125,9	140,5	143,3	145,8	142,2	140,7	140,3	140,5
Overijssel	331,5	371,4	374,8	377,2	374,5	368,8	370,2	379,7
Flevoland	66,2	85,8	90,3	90,3	91,9	92,9	94,1	98,3
Gelderland	573,6	650,5	663,9	663,1	660,1	649,6	651,2	661,1
Utrecht	408,8	486,0	505,0	500,1	485,5	474,9	475,1	485,7
Noord-Holland	890,8	1 045,6	1 049,9	1 046,8	1 032,9	1 022,1	1 015,6	1 032,5
Zuid-Holland	1 075,9	1 230,2	1 269,7	1 263,7	1 244,3	1 224,4	1 221,6	1 238,1
Zeeland	103,7	110,0	113,8	117,8	116,3	114,1	112,6	112,7
Noord-Brabant	743,0	871,9	885,1	883,9	871,7	863,5	860,5	880,8
Limburg	338,5	377,3	381,0	378,6	373,9	369,6	362,3	365,0

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ De som van de provincies is niet altijd gelijk aan het nationaal totaal vanwege de Extra-regio.

5. Arbeidsvolume werkzame personen ¹⁾

	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
<i>1 000 arbeidsjaren</i>								
Totaal Nederland	5 774,0	6 533,7	6 636,4	6 619,5	6 547,2	6 480,1	6 478,0	6 600,1
Groningen	.	.	211,1	211,2	211,6	208,7	208,8	208,5
Friesland	.	.	227,0	227,9	228,0	227,0	228,5	229,9
Drenthe	.	.	167,8	170,3	166,9	165,6	165,6	166,7
Overijssel	.	.	429,8	430,9	428,1	423,0	425,0	436,0
Flevoland	.	.	106,2	106,2	107,9	109,2	111,2	116,0
Gelderland	.	.	761,2	759,7	757,2	747,6	751,0	764,6
Utrecht	.	.	557,4	552,2	538,2	528,7	530,7	544,0
Noord-Holland	.	.	1 182,7	1 178,0	1 164,3	1 157,1	1 154,1	1 177,6
Zuid-Holland	.	.	1 416,2	1 407,5	1 388,0	1 368,9	1 368,7	1 391,9
Zeeland	.	.	135,6	139,2	137,6	135,6	134,3	135,0
Noord-Brabant	.	.	1 003,8	1 001,8	989,8	983,3	982,2	1 007,4
Limburg	.	.	432,5	429,4	424,3	420,0	412,8	417,2

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ De som van de provincies is niet altijd gelijk aan het nationaal totaal vanwege de Extra-regio.

6. Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen), 2006* ¹⁾

	Landbouw	Nijverheid	Commerciële dienstverlening	Niet-commerciële dienstverlening	Alle economische activiteiten
<i>mln euro</i>					
Totaal Nederland	10,4	116,8	238,4	113,1	478,7
Groningen	0,4	11,4	6,0	4,3	22,0
Friesland	0,8	3,9	6,1	4,1	14,9
Drenthe	0,4	3,2	4,3	3,0	10,9
Overijssel	0,7	8,1	12,0	7,2	27,9
Flevoland	0,5	1,3	4,7	1,8	8,2
Gelderland	1,2	10,7	22,3	13,6	47,8
Utrecht	0,3	5,8	24,8	9,9	40,9
Noord-Holland	1,1	12,4	54,6	19,2	87,3
Zuid-Holland	2,7	21,5	53,8	25,1	103,1
Zeeland	0,4	3,5	3,5	2,4	9,8
Noord-Brabant	1,2	21,1	33,3	15,1	70,6
Limburg	0,7	8,4	13,2	7,1	29,3
Exclusief delfstoffenwinning					
Groningen	0,4	3,7	6,0	4,3	14,3
Friesland	0,8	2,9	6,1	4,1	14,2
Drenthe	0,4	2,6	4,3	3,0	10,3

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ De som van de provincies is niet altijd gelijk aan het nationaal totaal vanwege de Extra-regio.

7. Aandeel toegevoegde waarde per provincie naar bedrijfstak, 2006*

	Landbouw	Nijverheid	Commerciële dienstverlening	Niet-commerciële dienstverlening	Alle economische activiteiten
<i>Aandeel in %</i>					
Totaal Nederland	2,2	24,4	49,8	23,6	100
Groningen	1,6	51,7	27,2	19,5	100
Friesland	5,6	26,2	40,9	27,3	100
Drenthe	3,8	29,3	39,1	27,8	100
Overijssel	2,5	28,9	42,9	25,6	100
Flevoland	5,5	15,7	57,0	21,7	100
Gelderland	2,5	22,5	46,5	28,5	100
Utrecht	0,8	14,2	60,7	24,2	100
Noord-Holland	1,3	14,2	62,5	22,0	100
Zuid-Holland	2,6	20,9	52,2	24,4	100
Zeeland	3,9	36,1	35,9	24,1	100
Noord-Brabant	1,7	29,8	47,2	21,3	100
Limburg	2,4	28,5	45,0	24,1	100
Exclusief delfstoffenwinning					
Groningen	2,5	25,6	41,8	30,0	100
Friesland	5,8	22,6	42,9	28,6	100
Drenthe	4,0	25,6	41,1	29,3	100

Bron: CBS, regionale rekeningen.

8. Aandeel toegevoegde waarde per bedrijfstak naar provincie, 2006*¹⁾

	Landbouw	Nijverheid	Commerciële dienstverlening	Niet-commerciële dienstverlening	Alle economische activiteiten
<i>Aandeel in %</i>					
Totaal Nederland	100	100	100	100	100
Groningen	3,4	9,7	2,5	3,8	4,6
Friesland	8,0	3,3	2,6	3,6	3,1
Drenthe	4,0	2,7	1,8	2,7	2,3
Overijssel	6,7	6,9	5,0	6,3	5,8
Flevoland	4,4	1,1	2,0	1,6	1,7
Gelderland	11,4	9,2	9,3	12,1	10,0
Utrecht	3,3	5,0	10,4	8,7	8,5
Noord-Holland	10,7	10,6	22,9	17,0	18,2
Zuid-Holland	25,8	18,4	22,6	22,2	21,5
Zeeland	3,7	3,0	1,5	2,1	2,0
Noord-Brabant	11,8	18,0	14,0	13,3	14,8
Limburg	6,7	7,2	5,5	6,2	6,1

Bron: CBS, regionale rekeningen.

¹⁾ De som van de provincies is niet altijd gelijk aan het nationaal totaal vanwege de Extra-regio.

Enkele verwante publicaties

Een beeld van de regionale economie 1995–2005 P-44
Bevolkingstrends B-15
De digitale economie P-34
Kennis en economie K-300
Nationale rekeningen P-2
National accounts of the Netherlands P-22
Nationale rekeningen 2004 – Revisie 2001 P-37
Nationale rekeningen Tijdreeksen 1969-2005 P-41
De Nederlandse samenleving A-314
Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers I-74
Regionale economische jaarcijfers P-11
Sociaaleconomische trends V-4
Statistisch Bulletin

Deze publicaties zijn ook elektronisch te verkrijgen op www.cbs.nl. Zie onder thema's als Arbeid en sociale zekerheid, Bevolking en Macro-economie, en de dossiers Conjunctuur en Nederland regionaal.